

СУТНІСТЬ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДЕФІНІЦІЇ

**ПОПИК Л.О., АСПИРАНКА*,
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ**

У статті з'ясовано і визначено категорію «трудо́ві ресурси», зокрема проаналізована відповідна наукова література. Автором сформульована власна дефініція поняття «трудо́ві ресурси сільськогосподарських підприємств».

The article clarified and defined category of «labor resources», in particular analyzed the relevant scientific literature. The author has formulated its own definition of the term «labor resources of agricultural enterprises».

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі розвитку національної економіки, ускладненому соціально-економічними змінами, які зараз відбуваються в сільському господарстві, постала необхідність у виокремленні поняття «трудо́ві ресурси сільськогосподарських підприємств», визначенні їх ролі як головної складової ресурсного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування та ефективного використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств присвячено ряд наукових досліджень таких вчених як Адамчука В., Богині Д., Грішнєвої О., Дієспєрова В., Лібанової Е., Лишиленка В., однак комплексного дослідження категорії «трудо́ві ресурси сільськогосподарських підприємств» не проводилось.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є узагальнення трактувань поняття «трудо́ві ресурси»; огляд напрацювань, присвячених питанням, пов'язаним з цією категорією, їх історичний розвиток, а також опрацювання категорії «трудо́ві ресурси сільськогосподарських підприємств», враховуючи специфіку аграрної сфери.

* Науковий керівник – Г.Лакісіно В.Я., д.е.н., професор

Виклад основного матеріалу. Будь-який процес виробництва товарів чи надання послуг базується на фактичній наявності та оптимальному поєднанні ресурсів.

В складі ресурсного потенціалу виокремлюють матеріальні, нематеріальні, інноваційні, фінансові, трудові ресурси, а також методи управління та організації ефективного використання ресурсів. Загальновідомою є істина, що трудові ресурси – найголовніший та найцінніший ресурс будь-якого виробництва, в тому числі і сільськогосподарського.

Для всебічного та комплексного розуміння сутності поняття «трудоі ресурси», на нашу думку, необхідно розглянути сукупність наук, предметом яких в тій чи іншій мірі виступає трудова діяльність людини.

Існує доволі велика кількість наук, які поверхнево або детально вивчають процеси, пов'язані з працею. Етапи розвитку систематичних наукових досліджень про працю та трудові ресурси наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Етапи становлення наукових знань про працю та трудові ресурси

Період	Характеристика
1	2
Друга половина XIX ст.	Основною метою досліджень трудової діяльності, розпочатих американським інженером Ф.У. Тейлором, був пошук методів раціонального виконання виробничих операцій. Виник науковий напрям, який отримав назву «наукова організація праці». В подальшому така назва не раз підлягала критиці. В рамках науки про організацію праці сформувався ряд відносно відокремлених розділів: «нормування праці», «заробітна плата», «професіональний відбір» та інші.
Початок XX ст.	Публікація статей і книг по управлінню виробничими колективами, навчанню персоналу, методам підвищення продуктивності, покращенню умов праці, взаємовідносинам співробітників підприємств. В цей період формування наук про працю та трудові ресурси відбувалося на основі як емпіричних даних, так і в результаті використання досягнень економічної теорії, математики, статистики, фізіології та психології людини, технології, організації виробництва.

продовження табл. 1

1	2
60-ті рр. XX с.	Відбувається значний вплив на розвиток наук про трудові ресурси з боку досліджень в області кібернетики, теорії систем, обчислювальної техніки.
70-ті рр. XX ст.	Посилення етичного аспекту в управлінні персоналом. Все більшого розповсюдження набувають рекомендації по встановленню у виробничих колективах відносин співпраці, терплячості, добropорядності. Відбувається остаточний перехід від технократичного підходу до гуманітарного, підсиленого увагою до особистості кожного співробітника.

Як і в будь-якій іншій галузі знань, у науках про працю відбувається процес виокремлення певних напрямків у самостійні науки, межі яких чітко виокремити дуже складно. Формування наук про працю відбувається на основі використання досягнень економічної теорії, статистики, фізіології, соціології, психології, трудового права, організації виробництва тощо.

У вітчизняній економічній літературі, статистичному обліку, державному регулюванні економіки для означення людських ресурсів використовувався та продовжує вживатися термін трудові ресурси, що виник в перші роки радянської влади для потреб централізованого управління [3, с. 78-79].

В науковій думці існує велика кількість трактувань сутності терміну «трудові ресурси» (табл. 2).

Таблиця 2

Трактування терміну «трудові ресурси» різними авторами

Автор	Визначення
1	2
Богиня Д. П. [1, с. 211]	Основна продуктивна сила суспільства, найактивніша в економічному відношенні частина населення, що складається з трудящих міста й села і забезпечує розширене відтворення суспільного продукту
Буряк П. Ю. [2, с. 40]	Працездатна частина населення, яка має фізичний розвиток, розумові здібності, знання, які необхідні для роботи в народному господарстві
Заславська Т. І. [8]	Сукупність членів суспільства, здатних брати участь у суспільному виробництві при даному розвитку продуктивних сил і в межах виробничих відносин

1	2
Касимовський Є. В. [8, с. 9]	Частина працездатного населення, як зайнятого у суспільному виробництві, так і того, що знаходиться в резерві, кількісні і демографічні межі якого залежать від суспільної форми виробництва і рівня розвитку продуктивних сил
Качан Є. П. [5, с.41]	Частина працездатного населення, яка володіє фізичними і розумовими здібностями і знаннями, необхідними для здійснення корисної діяльності
Лукашевич В. М. [9, 15]	Головна продуктивна сила суспільства, носії (суб'єкти) відносин, що складаються у процесі формування, розподілу та використання трудових ресурсів. Як економічна категорія – населення, що володіє фізичною та інтелектуальною здатністю у відповідності з умовами відтворення робочої сили; як планово-облікова – населення у працездатному віці, зайняте і незайняте у суспільному виробництві
Махсма М. Б. [10, 35]	Частина населення країни, що за своїми розумовими здібностями, фізичним розвитком і знаннями здатна працювати в народному господарстві
Олійник Є. О. [12]	Особливий та надзвичайно важливий вид економічних ресурсів, оцінка якого визначається чисельністю працівників, що мають певні професійні навички, знання, які можуть використовувати у трудовому процесі та служити вихідною інформаційною базою для планування й аналізу
Мерзляк А. В., Михайлов Є. П., Корецький М. Х., Михайлова Г. О., [6, с. 18-19]	Проміжна категорія між «населення» і «сукупна робоча сила». Усе працездатне населення, зайняте, незалежно від віку, у сферах суспільного господарства й індивідуальної трудової діяльності, також особи працездатного віку, які б могли брати участь у праці, але зайняті в домашньому й особистому господарстві, на навчанні з відривом від виробництва, на військовій службі
Саблук П. Т., Орлатий М. К. [11]	Частина населення, яка має необхідний фізичний розвиток, розумові здібності та знання для роботи в усіх сферах економічної діяльності
Єсінова Н. І. [7, с. 11]	Працездатна частина населення, яка володіючи фізичними й інтелектуальними можливостями, здатна виробляти матеріальні блага чи робити послуги

Трудові ресурси як об'єкт дослідження доволі складна категорія, яку можна розглядати з демографічної, економічної, соціологічної, статистичної, інноваційної позиції (рис. 1).

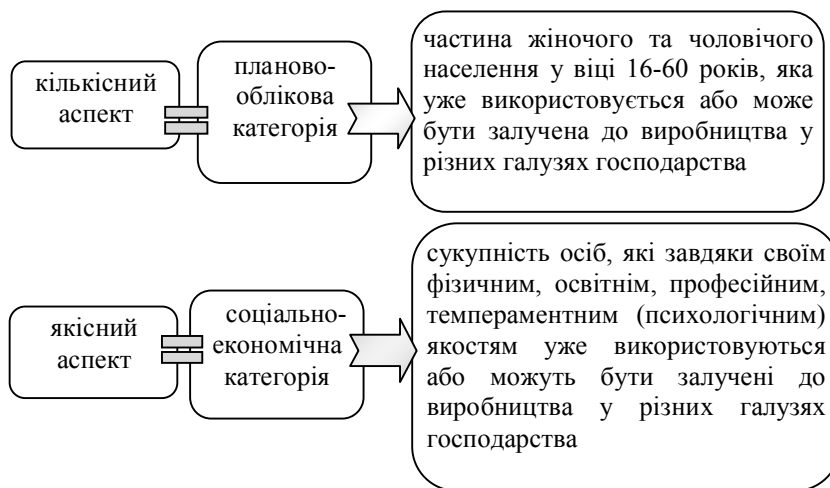

Рис. 1. Трагування трудових ресурсів у різних аспектах

Варто наголосити, що сільське господарство має свою специфіку і воно суттєво відрізняється від інших сфер прикладання праці й капіталу. Це пояснюється наступними чинниками:

— праця в сільському господарстві щільно пов'язана з природно-кліматичними умовами виробництва, які неможливо усунути ніяким чином. Мова йде про обмежену кількість сільськогосподарських земель та їх родючість, а також сезонність виробництва;

— в аграрному секторі функціонують підприємства різних форм власності, тобто три суб'єкта відносин – власник землі, підприємець (орендар), найманий працівник;

— наявність у працівників власного допоміжного господарства, що слугує суттєвим джерелом доходів та сферою праці;

— природне призначення аграрної галузі – забезпечення людства продуктами харчування. Населення планети зростає вдвічі швидше за світове виробництво продуктів харчування;

— ціни на сільськогосподарську продукцію формується на рівні найвищих витрат [4].

Враховуючи комплекс наведених факторів, необхідно, на нашу

думку, з поняття трудові ресурси виокремити категорію «трудоі ресурси сільськогосподарських підприємств».

Враховавши визначення сільськогосподарського підприємства у різних за юридичною природою нормативно-правових актах та науковій літературі, можна сформулювати таке визначення: трудові ресурси сільськогосподарського підприємства – це працездатна частина, переважно сільського населення, яка працювала, може працювати або на даний момент працює на підприємстві, яке систематично здійснює виробництво (вирощування), переробку, реалізацію (збут) продовольства рослинного, тваринного чи іншого призначення.

Висновки. Отже, у зв'язку з розвитком наукових знань про місце та роль людини в процесі виробництва, орієнтацією економіки на якісні параметри економічного зростання, відбувається постійне розширення категоріально-понятійного апарату. Цілоком зрозумілою є багатогранність підходів до питань, які вивчають науки про працю в сільському господарстві. Саме тому з'явилася необхідність у виокремленні поняття трудові ресурси сільськогосподарських підприємств.

Література.

1. Богиня Д.П. Основи економіки праці: [навч. посіб. для студентів економічних спеціальностей] / Богиня Д.П. — К.: Знання–Прес, 2001. — 314 с.
2. Буряк П.Ю. Економіка праці і соціально-трудоі відносини: [навч. посіб.] / Буряк П.Ю. — К.: «ЦУЛ», 2004. — 440 с.
3. Грішнова О.А. Економіка праці і соціально-трудоі відносини: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Грішнова О.А. — К.: Знання, 2007. — 560 с.
4. Дмитриченко Л.А. Еволюція відносин власності в аграрному секторі економіки як прояв розвитку суспільної форми праці [Електронний ресурс] / Дмитриченко Л.А. —
Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/1_1/tom1/233.pdf.
5. Економіка праці та соціально-трудоі відносини: [навч. посіб.] / [Є.П. Качан, О.П. Дяків, В.М. Островерхов та ін.]; за ред. Є.П. Качана. — К.: Знання, 2008. — 407 с.
6. Економіка праці та соціально-трудоі відносини: [навч. посіб.] / під ред. проф. Є.П. Михайлова. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 240 с.
7. Єсінова Н.І. Економіка праці та соціально-трудоі відносини: [навч. посіб.] / Єсінова Н.І. — К.: Кондор, 2004. — 432 с.
8. Заславська Т.І. Економіка праці і соціально-трудоі відносини /

Заславська Т.І. — К.: Вища школа, 1999. — 248 с.

9. Лукашевич В.М. Економіка праці та соціально-трудові відносини: [навч. посіб.] / Лукашевич В. М. — Львів : «Новий світ-2000», 2008 — 248 с.

10. Махсма М.Б. Економіка праці та соціально-трудові відносини / Махсма М.Б. —К.: «Атіка», 2005. — 304 с.

11. Населення і трудові ресурси села: [навч. посіб.] / [за ред. П.Т. Саблука, М.К. Орлатого]. — К.: Інститут аграрної політики УААН, 2002. — 277 с.

12. Олійник Є.О. Критерії оцінки трудових ресурсів аграрного підприємства [Електронний ресурс] / Олійник Є.О. — (Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського). — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vbumb/2011_3/12.pdf.

13. Онікієнко В.В. Трудові ресурси малих і середніх міст Української РСР і питання їх раціонального використання / Онікієнко В.В., Терещенко В.Ф., Даценко А.І. — К. : Видавництво Київського університету, 1968. — 147 с. — (Економічна географія; вип. 4).